

Co je pro nás v životě důležité?

Naděžda Horáková

I. Úvod

Přestože problematice hodnot byla v sociologii již věnovaná řada textů, neexistuje v současné sociologii jednotná teoretická koncepce hodnot. Podle Strmisky napočítal Lautman v roce 1981 při snaze identifikovat pojetí hodnot v sociálních vědách dokonce 180 různých definic pojmu „hodnota“ [Strmiska 1996: 375]. Pojem hodnot však není pouze teoreticky neukotvený, ale nejednotnost panuje také v metodologické rovině. Výzkum hodnot komplikuje vedle teoretické nejednoznačnosti pojmu také skutečnost, že hodnoty nejsou v žádné ze svých forem přístupné přímému pozorování. Hodnoty jsou v empirických sociologických šetřeních obvykle dedukovány z postojů, které jsou měřeny prostřednictvím nejrozličnějších škál [Rabušic 2000: 19]. V praxi je výzkum hodnot nejčastěji koncipován jednou ze dvou možností: buď respondenti posuzují jednotlivé hodnoty pomocí stupnic (rating), nebo je řadí do určitého pořadí (ranking) [Buriánek 2003: 134].

Obě tyto metody mají své výhody i nevýhody. Pokud respondenti posuzují jednotlivé „hodnoty“ (či spíše postojové výroky) každou zvlášť, mají tendenci označovat vše za „velmi důležité“ a rozdíly v hodnocení jednotlivých položek se do určité míry stírají. S opačným problémem se naopak výzkumník potýká, pokud použije druhou zmíněnou metodu a respondenty požádá, aby předložené položky seřadili do určitého pořadí. Tato metoda, kdy je respondent „nucen“ volit mezi jednotlivými „hodnotami“, je více podobná reálnému rozhodování. Určitou nevýhodou však může být, že tato metoda vede k umělému zvětšování rozdílů mezi jednotlivými položkami. Další problém, se kterým se potýká každý výzkum hodnot (ale do určité míry je to problém všech sociologických výzkumů), je tendence respondentů k určité stylizaci. V české společnosti patří k problematickým kupříkladu položka „zdraví“, zejména s ohledem k obecně tradovaným výrokům typu „zdraví je vždy na prvním místě“ či „hlavně to zdraví a ostatní už přijde samo“. Ve výzkumech je obecná hodnota zdraví někdy nahrazována poněkud specifitějšími položkami (Buriánek např. použil položku „být v dobré kondici“ [Buriánek 2003: 136]).

II. Žebříček hodnot v české společnosti

V pravidelných šetření Centra pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR byly k zjištění hodnotových orientací české společnosti použity obě výše zmíněné metody. V dubnu 2005 jsme požádali respondenty, aby předložené „hodnoty“ seřadili do pořadí podle důležitosti, kterou jim ve svém životě přikládají. Jednička znamenala hodnotu nejdůležitější, sedmička pak hodnotu relativně nejméně důležitou. Každou číslici mohli respondenti použít jen jednou. V tabulce 1 uvádím vážený průměr pořadí, které jednotlivým hodnotám respondenti přisoudili, a dále podíl dotázaných, kteří zařadili danou hodnotu na první místo.

Tabulka 1: Žebříček hodnot v české společnosti

	Průměrné pořadí - celkem	1. pořadí - celkem	Průměrné pořadí - muži	Průměrné pořadí - ženy
mít stálého partnera	3,01	22 %	3,01 (1.)	3,00 (2.)
mít děti	3,23	22 %	3,66 (3.)	2,83 (1.)
dosáhnout úspěchu v zaměstnání	3,38	17 %	3,07 (2.)	3,67 (3.)
vdát se, oženit se (být vdaná, ženatý)	3,93	13 %	4,09 (4.)	3,78 (4.)
dosáhnout co nejvyššího vzdělání	4,24	18 %	4,29 (5.)	4,19 (5.)
věnovat se svým zálibám	4,75	5 %	4,56 (6.)	4,93 (6.)
žít pestrým společenským životem	5,47	4 %	5,32 (7.)	5,60 (7.)

Poznámka: Údaje v tabulce jsou v 1. sloupci vážené průměry a v 2. sloupci podíly respondentů, kteří danou hodnotu zařadili na 1. místo. Údaje ve 3. a 4. sloupci jsou vážené průměry pořadí, které jednotlivým položkám přidělili muži a ženy, údaj v závorce je pořadí dané položky v žebříčku mužů (3. sloupec) či žen (4. sloupec).

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2005, šetření 05-04.

Pokud se podíváme na výsledky za všechny dotázané, kteří představují reprezentativní vzorek české populace starší 15 let, pak největším význam ve svém životě přikládá většina lidí trvalému partnerskému vztahu a tomu „mít děti“. Na pomyslném třetím místě v žebříčku hodnot se umístily pracovní úspěchy, o něco menší význam většina oslovených přisoudila manželskému stavu. Dosažení vysokého vzdělání se většině Čechů jeví jako méně důležité než trvalý partnerský vztah, sňatek, potomci i pracovní úspěchy. Jako relativně nejméně důležité se většině dotázaných jevila možnost věnovat se svým zálibám a žít společenským životem.

Souhrnné výsledky za všechny dotázané poskytují zajímavou informaci o celé české společnosti. Jistě však není nijak překvapivá skutečnost, že jednotlivé sociodemografické skupiny se v pořadí preferovaných hodnot významně lišily. Patrně nejvýraznější rozdíly najdeme v pořadí hodnot mužů a žen a jednotlivých věkových kategorií.

Čeští muži považují ve svém životě za nejdůležitější trvalý partnerský vztah, který za nejdůležitější hodnotu ve svém životě označilo 24 % oslovených mužů. Jen o málo menší podíl dotázaných mužů (22 %) zařadil na první místo svého žebříčku úspěchy v zaměstnání. Na pomyslném třetím místě „mužského“ žebříčku nalezneme hodnotu „mít děti“. V pořadí dalších hodnot se muži a ženy již významně nelišily.

Ženy na první místo nejčastěji zařadily položku „mít děti“ (na první místo ji zařadilo 30 % dotázaných žen), pomyslné druhé místo obsadila položka „mít stálého partnera“ a teprve na třetí místo zařadily ženy dosažení úspěchů v zaměstnání. Nejvýraznější rozdíly, které nalezneme v pořadí hodnot českých mužů a žen, se týkají hodnocení důležitosti pracovních úspěchů a zplnění vlastního potomstva. Obecně můžeme konstatovat, že ženy v porovnání s muži kladou mnohem větší důraz na to „mít děti“, muži si v porovnání s ženami mnohem více považují úspěchů v pracovní sféře. Rozdíly v názorech mužů a žen najdeme i u dalších

položek, i když tyto rozdíly již nejsou tak významné. Přesto můžeme konstatovat, že ženy v porovnání s muži přisoudily o něco vyšší hodnocení na žebříčku důležitosti manželskému svazku a dosažení co nejvyššího vzdělání, muži si v porovnání se ženami více cení možnosti věnovat se svým zálibám a také pestrému společenskému životu.

Jak již bylo zmíněno, kromě rozdílů mezi muži a ženami panovaly v pořadí jednotlivých hodnot významné rozdíly mezi příslušníky různých věkových skupin. Vzhledem k tomu, že rozdíly mezi různými věkovými skupinami mohou ovlivňovat výše zmíněné difference mezi muži a ženami, uvádím zvlášť rozdíly mezi věkovými kohortami mužů a žen (viz tabulky 2 a 3).

Tabulka 2: Pořadí žebříčku u mužů v jednotlivých věkových kategoriích

Věk:	Pořadí hodnot				
	15-19	20-29	30-44	45-59	60 a více
dosáhnout úspěchu v zaměstnání	1.	2.	2.	3.	4.
vdát se, oženit se (být vdaná, ženatý)	5.	6.	4.	4.	3.
žít pestrým společenským životem	7.	7.	7.	7.	7.
mít děti	6.	3.	3.	2.	2.
věnovat se svým zálibám	4.	5.	5.	5.	6.
mít stálého partnera	3.	1.	1.	1.	1.
dosáhnout co nejvyššího vzdělání	2.	4.	6.	6.	5.

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2005, šetření 05-04

Tabulka 3: Pořadí žebříčku u žen v jednotlivých věkových kategoriích

Věk:	Pořadí hodnot				
	15-19	20-29	30-44	45-59	60 a více
dosáhnout úspěchu v zaměstnání	2.	3.	3.	4.	4.
vdát se, oženit se (být vdaná, ženatý)	5.	4.	4.	3.	3.
žít pestrým společenským životem	6.	7.	7.	7.	7.
mít děti	4.	2.	1.	1.	1.
věnovat se svým zálibám	7.	6.	6.	6.	6.
mít stálého partnera	1.	1.	2.	2.	2.
dosáhnout co nejvyššího vzdělání	3.	5.	5.	5.	5.

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2005, šetření 05-04

Pro české muže i ženy platí, že s přibývajícím věkem klesá význam, který lidé připisují úspěchům v zaměstnání. Pro příklad uveďme, že muži ve věkové kategorii 15 až 19 let umístili dosažení úspěchů v zaměstnání nejčastěji na první místo a připsali jim tam ve svém životě nejdůležitější místo. Muži ve věkové kategorii 20 až 44 let zařadili pracovní úspěchy na pomyslné druhé místo (za stálý partnerský vztah). Muži ve věku 45 až 59 let řadí pracovní úspěchy až na pomyslné třetí místo a u mužů starších 60 let dokonce klesají až na místo čtvrté (což je pochopitelně ovlivněno také tím, že převážná většina těchto mužů již dosáhla důchodového věku a stojí tak mimo pracovní trh). Podobný pokles významu přikládanému úspěchům v zaměstnání nalezneme i u žen.

Opačný vývoj v souvislosti s věkem nalezneme u položky „vdát se, oženit se (být vdaná, ženatý)“. Význam, který mu lidé ve svém životě přikládají, s přibývajícím věkem roste, a to jak u mužů tak i u žen.

Zajímavá z hlediska rozdílů v postojích mužů a žen i různých věkových kategoriích je položka „mít děti“. Ta se u žen starších 30 let dostává na první místo a toto výlučné postavení v životě žen si drží i u všech dalších věkových skupin žen. Jak již bylo uvedeno, muži obecně dětem přikládají o něco menší význam než ženy, ale i u mužů význam, který jim ve svém

životě přikládají, s věkem postupně roste. Zajímavé ovšem je, že u mužů se jako „zlomové“ nejeví období po třicátém roce věku, ale až období pozdější, tedy po dosažení 45. roku věku. Muži ve věku 20 až 44 let radí položku „mít děti“ na pomyslné třetí místo svého žebříčku (za stálý partnerský vztah a pracovní úspěchy), u mužů nad 45 let se snižuje důležitost přikládaná pracovním úspěchům a položka „mít děti“ se dostává na pomyslnou druhou příčku.

III. Proměny hodnotových orientací v čase

Jak jsem se již krátce zmínila, Centrum pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR používá ke zjišťování hodnotových orientací české veřejnosti rovněž metodu, v níž jsou respondentům předkládány hodnotově zabarvené výroky, které respondenti posuzují na čtyřbodové škále (velmi důležité, spíše důležité, spíše nedůležité, zcela nedůležité). Vzhledem k tomu, že otázka je ve stejném znění respondentům opakovaně pokládána již od roku 1990, máme možnost sledovat vývoj postojů české veřejnosti v čase. Rozhodla jsem se proto neanalyzovat v této části textu rozdíly mezi muži a ženami ani mezi jednotlivými věkovými skupinami, ale alespoň stručně nastínit změny v hodnotových orientacích v letech 1990 až 2004.

Obecně můžeme konstatovat, že největší význam mají pro většinu dotázaných jejich blízcí, ať už jde o rodinu nebo přátele. Toto konstatování platí jak pro poslední šetření uskutečněné v květnu 2004, tak pro celá devadesátá léta. Prakticky všichni dotázaní považovali za velmi nebo spíše důležité pomáhat své rodině a přátelům, mít přátele, se kterými si rozumím, a žít ve spokojené rodině.

Velký význam přikládají Češi také prostředí, ve kterém žijí, a vlastnímu zdraví. I tyto hodnoty považovali za velmi nebo spíše důležité prakticky všichni dotázaní. Rozhodně nezanedbatelný význam hraje v životě naprosté většiny českých občanů pracovní život (zde se podíl těch, jež tyto hodnoty označili za velmi nebo spíše důležité, pohyboval kolem 90 %). Z pracovních hodnot pak dotázaní považují za nejvýznamnější to, aby měli práci, která by je bavila a zároveň byla užitečná a smysluplná. Z pracovních hodnot patří mezi preferované také práce v kolektivu sympatických lidí a vysoký výdělek.

K detailnější analýze hodnotových orientací v české společnosti jsem použila faktorovou analýzu¹ dat z výzkumu CVVM realizovaného v květnu 2004. Tato metoda mi pomohla rozčlenit 33 položek, které byly respondentům předloženy k posouzení, do šesti významných a logicky dobře interpretovatelných faktorů, které dohromady vysvětlují téměř 53 % celkové variance.² Do jednotlivých celků (faktorů) se sdružily ty položky, které spolu určitým způsobem souvisejí, na něž respondenti reagovali podobným způsobem.

Rozeberme si nyní každý z šesti faktorů zvlášť a zaměříme se rovněž na to, jakými změnami prošlo hodnocení důležitosti jednotlivých položek, které ve faktorech skórují, v čase.

Do prvního faktoru se sdružily hodnoty, které se nějakým způsobem dotýkají soukromého života každého člověka, jeho životního stylu a jeho nejbližších (viz tabulku 4). Já jsem ho nazvala „soukromý život“. Položky, které v tomto faktoru vysoce skórovaly, patří převážně k těm, které se respondentům jevily jako nejdůležitější (za velmi či spíše důležité je označilo kolem 95 % všech dotázaných). Co se týče vývoje významu, které soukromému životu lidé přikládají, ten se nijak dramaticky nezměnil. Jak už bylo naznačeno, rodina, přátelé a zdravý život ve zdravém a hezkém prostředí byli těmi nejpreferovanějšími hodnotami v roce 1990 a zůstaly jimi i dnes. Zdá se tak, že s těmito navýsost osobními hodnotami změna politického režimu po roce 1989 nijak významně neotřásla.

¹ Faktorová analýza patří mezi metody statistické analýzy dat. Cílem jejího uplatnění je zhuštění informace z množství proměnných do několika málo faktorů, které jednotlivé odpovědi ovlivňují.

² Pro faktorovou analýzu byla použita metoda hlavních komponent, rotace varimax, minimální hodnota eigenvalues byla 1.

Tabulka 4: Faktor 1 – soukromý život (údaje v %)

FAKTOR 1 - soukromý život	1990	1994	1999	2004
Žít ve spokojené rodině (0,666)	97	98	97	95
Žít zdravě, starat se o své zdraví (0,647)	96	93	94	94
Žít ve zdravém prostředí (0,645)	98	96	95	95
Pomáhat rodině, přátelům (0,641)	96	96	97	96
Mít přátele, s kterými si rozumím (0,599)	96	96	95	96
Žít podle svého přesvědčení (0,578)	94	94	94	93
Žít v hezkém prostředí (0,538)	97	96	94	94
Pomáhat těm, kdo pomoc potřebují (0,470)	86	79	77	85
Mít nerušené soukromí (0,462)	83	78	79	81

Poznámka: Hodnoty v závorkách jsou faktorové zátěže jednotlivých položek. Hodnoty v dalších sloupcích jsou součtem odpovědí „velmi důležité“ a „spíše důležité“. Dopočet do 100% v každém políčku tabulky tvoří součet odpovědí „spíše nedůležité“, „zcela nedůležité“ a „nevím“.

Zdroj: IVVM 1990 (N = 1444), IVVM 1994 (N = 969), IVVM 1999 (N = 1007), CVVM - výzkum Naše společnost 2004, šetření 05-04 (N = 1002)

Další faktor v sobě sdružil převážně hodnoty charakterizující příjemně prožitý život člověka, který se od života snaží získat vše, co mu život nabízí (viz tabulku 5). Zároveň sem spadají rovněž hodnoty charakterizující život v materiálním blahobytu. Já jsem si tento faktor nazvala „požitkářským životem“. Na rozdíl od hodnot „soukromého života“ nepanuje o vysoké důležitosti hodnot charakterizujících „požitkářský život“ ani zdaleka tak všeobecná shoda. Pokud bychom všechny položky posuzované v celé 33 položkové baterii seřadily podle podílu respondentů, kteří je označili za velmi či spíše důležité, nacházela by se většina těchto hodnot někde uprostřed. Důležitost, kterou respondenti přisoudili hodnotám charakterizujícím „požitkářský život“, ve většině případů od roku 1990 do roku 2004 vzrostla. Češi si v současnosti významně častěji než v roce 1990 přejí žít příjemně a užívat si, mít přátele, kteří jim mohou být užiteční, žít zajímavý a vzrušující život, mít čas hlavně na své koníčky, vydělat hodně peněz a dosáhnout významného postavení ve společnosti. Zdá se tak, že změny po roce 1989, které s sebou přinesly nebývalé rozšíření možností trávení volného času a zároveň zvětšily příjmové i majetkové rozdíly, znamenaly v české společnosti nárůst touhy občanů prožít svůj život v pohodlí a materiálním dostatku.

Tabulka 5: Faktor 2 – požitkářský život (údaje v %)

FAKTOR 2 - požitkářský život	1990	1994	1999	2004
Žít příjemně, užívat si (0,718)	67	69	71	79
Mít hezké věci, které každý nemá (0,671)	38	39	33	36
Mít přátele, kteří mohou být užiteční (0,614)	73	68	66	79
Žít zajímavý, vzrušující život (0,606)	54	52	53	59
Mít čas hlavně na své koníčky a zájmy (0,594)	67	69	70	75
Vydělat hodně peněz (0,502)	80	74	65	86
Být oblíbený mezi lidmi (0,481)	82	82	78	84
Dosáhnout významného postavení ve společnosti (0,433)	36	35	33	50

Poznámka: Hodnoty v závorkách jsou faktorové zátěže jednotlivých položek. Hodnoty v dalších sloupcích jsou součtem odpovědí „velmi důležité“ a „spíše důležité“. Dopočet do 100% v každém políčku tabulky tvoří součet odpovědí „spíše nedůležité“, „zcela nedůležité“ a „nevím“.

Zdroj: IVVM 1990 (N = 1444), IVVM 1994 (N = 969), IVVM 1999 (N = 1007), CVVM - výzkum Naše společnost 2004, šetření 05-04 (N = 1002)

Třetí faktor zahrnuje především hodnoty, které se určitým způsobem dotýkají pracovního života. Jedná se však o poněkud specifický druh hodnot, které mají především vazbu na vedoucí postavení v zaměstnání, ať už na pozici manažera či majitele firmy. Já jsem tuto oblast hodnot proto pojmenovala „podnikatelsko-manažerský život“ (viz tabulku 6). S hodnotami charakterizujícími podnikatelsko-manažerský život jsou rovněž úzce spjaty hodnoty charakterizující touhu člověka po informacích. Lidé vyznávající podnikatelsko-manažerské hodnoty si často rovněž přejí mít všestranné vědomosti, všeobecný přehled a být dobře informováni o dění u nás i ve světě. Důležité je rovněž poznamenat, že tento typ hodnot rozhodně není preferován celou českou populací. Možnost řídit v práci činnost jiných lidí či šanci mít vlastní firmu považuje za velmi či spíše důležité jen přibližně třetina Čechů. V roce 2004 se jevil tento typ hodnot jako důležitý většímu podílu českých občanů než v roce 1990. Jedinou výjimku představuje položka „být dobře informován o dění u nás a ve světě“, kterou v současnosti Češi hodnotí naopak jako méně důležitou než v roce 1990. Důvod je asi zřejmý. V roce 1990 procházela Česká republika (a spolu s ní i další evropské země) významnými politickými a ekonomickými změnami a sledování aktuálního dění se lidem jevílo jako nanejvýš důležité. V současné době se politická situace v České republice do značné míry stabilizovala, a tak sledování současného dění se občanům nemusí jevit jako tolik důležité.

Tabulka 6: Faktor 3 – podnikatelsko-manažerský život (údaje v %)

FAKTOR 3 – podnikatelsko-manažerský život	1990	1994	1998	2004
Mít práci, která umožňuje řídit činnost jiných lidí (0,662)	30	29	26	34
Mít práci, která umožňuje zkoušet nové věci (0,619)	58	51	50	67
Mít všestranné vědomosti a všeobecný přehled (0,588)	71	66	70	75
Mít vlastní firmu, kde mohu být svým pánem (0,563)	28	29	31	36
Být dobře informován o dění u nás a ve světě (0,557)	81	65	71	78
Dosáhnout významného postavení ve společnosti (0,549)	36	35	33	50
Podávat perfektní profesionální výkon (0,503)	79	70	71	78

Poznámka: Hodnoty v závorkách jsou faktorové zátěže jednotlivých položek. Hodnoty v dalších sloupcích jsou součtem odpovědí „velmi důležité“ a „spíše důležité“. Dopočet do 100% v každém políčku tabulky tvoří součet odpovědí „spíše nedůležité“, „zcela nedůležité“ a „nevím“.

Zdroj: IVVM 1990 (N = 1444), IVVM 1994 (N = 969), IVVM 1999 (N = 1007), CVVM - výzkum Naše společnost 2004, šetření 05-04 (N = 1002)

Ve čtvrtém faktoru nalezneme menší počet položek než ve faktorech předchozích. Já jsem jej nazvala „veřejným životem“, neboť v sobě sdružuje položky charakterizující především občanskou aktivitu ve veřejném životě, ať již se jedná o život politický či třeba o ochranu životního prostředí (viz tabulku 7). Položka „prosazovat politiku mé strany, hnutí“ patří mezi nejméně preferované (menší význam v roce 2004 přisoudili respondenti pouze životu podle náboženských zásad). V porovnání s rokem 1990 zůstal význam, který jí lidé přisuzují, prakticky stejný. Pokles významu jsme zaznamenali u položky „pomáhat rozvoji demokracie ve společnosti“. Tuto skutečnost však snad ani není třeba interpretovat. O něco větší význam než v předcházejících letech naopak respondenti přisoudili aktivní účasti na zlepšování života v místě bydliště a ochraně životního prostředí. Můžeme jen doufat, že se jedná o počátek nového trendu, který bude znamenat větší angažovanost českých občanů v těchto aktivitách.

Tabulka 7: Faktor 4 – veřejný život (údaje v %)

FAKTOR 4 - veřejný život	1990	1994	1999	2004
Prosazovat politiku mé strany, hnutí (0,734)	31	32	22	31
Pomáhat rozvoji demokracii ve společnosti (0,707)	69	51	54	66
Podílet se na zlepšování život v místě bydliště (0,674)	70	55	53	74
Aktivně se podílet na ochraně přírody (0,460)	-	61	59	70

Poznámka: Hodnoty v závorkách jsou faktorové zátěže jednotlivých položek. Hodnoty v dalších sloupcích jsou součtem odpovědí „velmi důležité“ a „spíše důležité“. Dopočet do 100% v každém políčku tabulky tvoří součet odpovědí „spíše nedůležité“, „zcela nedůležité“ a „nevím“.

Zdroj: IVVM 1990 (N = 1444), IVVM 1994 (N = 969), IVVM 1999 (N = 1007), CVVM - výzkum Naše společnost 2004, šetření 05-04 (N = 1002)

Pátý faktor podobně jako faktor třetí v sobě zahrnuje především hodnoty dotýkající se pracovní sféry. V tomto případě se však jedná o hodnoty poněkud odlišné (nemají totiž již vazbu na vedoucí postavení v zaměstnání), já jsem tento faktor označila jako „zaměstnanecký život“. Lidé vyznávající tento typ hodnot považují za důležitou již tu skutečnost, že mají nějakou práci a nemusí brát podporu. Z konkrétních aspektů práce si pak nejvíce považují zajímavé a smysluplné práce v kolektivu sympatických lidí a zároveň práce, která přináší vysoký výdělek. Většinu hodnot „zaměstnaneckého života“ dnes lidé připisují stejnou důležitost jako v roce 1990 – výjimku představují položky „vydělat hodně peněz“ a „mít jakoukoliv práci jen abych byl zaměstnán a nebral podporu“, které dnes lidé označují za důležitější než v roce 1990.

Tabulka 8: Faktor 5 – zaměstnanecký život (údaje v %)

FAKTOR 5 - zaměstnanecký život	1990	1994	1999	2004
Mít zajímavou práci, která by mě bavila (0,707)	88	81	82	89
Mít jakoukoliv práci jen abych byl zaměstnán a nebral podporu (0,662)	59	46	56	67
Mít práci, která má smysl, je užitečná (0,597)	90	81	79	89
Vydělat hodně peněz (0,563)	80	74	65	86
Pracovat v kolektivu sympatických lidí (0,425)	86	77	79	87

Poznámka: Hodnoty v závorkách jsou faktorové zátěže jednotlivých položek. Hodnoty v dalších sloupcích jsou součtem odpovědí „velmi důležité“ a „spíše důležité“. Dopočet do 100% v každém políčku tabulky tvoří součet odpovědí „spíše nedůležité“, „zcela nedůležité“ a „nevím“.

Zdroj: IVVM 1990 (N = 1444), IVVM 1994 (N = 969), IVVM 1999 (N = 1007), CVVM - výzkum Naše společnost 2004, šetření 05-04 (N = 1002)

Poslední šestý faktor je poněkud specifický, neboť v něm významně skórují pouze dvě položky. Faktor jsem pojmenovala „náboženský život“ a patří k němu položky „žít podle náboženských zásad“ a „pomáhat těm, kdo pomoc potřebují“ (viz tabulku 9). Česká společnost je známá svým ateismem, a není proto nijak překvapivé, že žít podle náboženských zásad hodnotí jako velmi či spíše důležité pouze necelá třetina Čechů. Život podle náboženských zásad se tak stal nejméně oceňovanou položkou ze všech 33, které byly respondentům předloženy k posouzení. Zajímavé je, že v roce 1990 oceňoval tuto hodnotu větší podíl dotázaných než v dalších letech. Vysvětlení je však jednoduché. V roce 1990 byli ve výzkumu dotazováni občané celého Československa. Pokud vezmeme v úvahu pouze oslovené žijící na území České republiky, pak za důležitý považovala život podle náboženských zásad necelá třetina českých občanů (32 %). Pomáhat těm, kteří pomoc potřebují, označuje za velmi či docela důležité naprostá většina českých občanů (v květnu

2004 to bylo 85 %). Otázkou však zůstává, zda se takto obecně deklarovaná ochota pomáhat potřebných nějakým způsobem odráží rovněž v reálném chování dotyčných občanů.

Tabulka 9: Faktor 6 – náboženský život (údaje v %)

FAKTOR 6 – náboženský život	1990	1994	1999	2004
Žít podle náboženských zásad (0,760)	37	28	29	31
Pomáhat těm, kdo pomoc potřebují (0,423)	86	79	77	85

Poznámka: Hodnoty v závorkách jsou faktorové zátěže jednotlivých položek. Hodnoty v dalších sloupcích jsou součtem odpovědí „velmi důležité“ a „spíše důležité“. Dopočet do 100% v každém políčku tabulky tvoří součet odpovědí „spíše nedůležité“, „zcela nedůležité“ a „nevím“.

Zdroj: IVVM 1990 (N = 1444), IVVM 1994 (N = 969), IVVM 1999 (N = 1007), CVVM - výzkum Naše společnost 2004, šetření 05-04 (N = 1002)

Závěr

Myslím, že nebude na škodu si na závěr ještě jednou připomenout, že výzkum hodnot je vždy spojen s celou řadou obtíží. Hodnoty jsou především nepřístupné přímému pozorování, a tak nám nezbyvá než dedukovat hodnotové orientace z určitých postojových výroků, které se respondentům předkládají k posouzení. Přes všechny obtíže, se kterými je výzkum hodnot spojen, ale věřím, že stojí za to je překonávat, neboť tento typ výzkumů nám přináší cenné informace o postojích a náladách ve společnosti.

Centrum pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR používá ke zjišťování hodnotových orientací dvě odlišné metody: posuzování jednotlivých hodnot pomocí stupnic (rating) a řazení hodnot do určitého pořadí (ranking). Shrňme si na tomto místě, k jakým poznatkům nás použití těchto metod přivedlo.

V dubnu 2005 řadili respondenti jednotlivé předložené položky do pořadí podle důležitosti. Obecně můžeme konstatovat, že nejdůležitější roli v životě přikládají čeští občané trvalému partnerskému vztahu, tomu mít vlastní potomstvo a dosažení úspěchů v zaměstnání. Muži obecně přikládají větší význam než ženy pracovním úspěchům, pro ženy je naopak důležitější hodnotou „mít děti“. Z hlediska věku u mužů i u žen význam pracovních úspěchů v průběhu života postupně klesá, naopak položku „mít děti“ řadí obě pohlaví s přibývajícím věkem na stále vyšší místo ve svém hodnotovém žebříčku.

Dále CVVM používá již od roku 1990 k měření hodnotových orientací rozsáhlou baterii postojových výroků, které respondenti posuzují na škále velmi důležité až zcela nedůležité. Analýza této baterie potvrdila, že nejdůležitější roli v životě naprosté většiny Čechů hrají jejich blízcí, jejich rodina a přátelé. Tuto skutečnost nijak neovlivnily ani změny, kterými naše země prošla od roku 1990 až po současnost. Poslední výzkum realizovaný v květnu 2004 naznačuje, že od roku 1990 vzrostl v české společnosti význam především hodnot poněkud egoistických, které charakterizují pohodlný život v materiálním dostatku (patří sem např. položky žít příjemně, užívat si; prožít zajímavý, vzrušující život; mít čas hlavně na své koníčky). Zdá se tak, že pro českou společnost současnosti je charakteristický nárůst individualismu. Zda tento trend bude pokračovat i v budoucnosti nám však ukáží až další výzkumy.

Literatura:

Rabušic, L. 2000. „Je česká společnost „postmaterialistická“?“ *Sociologický časopis* 36 (1): 3-22.

Buriánek, J. 2003. „Práce v hodnotovém kontextu české společnosti.“ Pp. 133-147 in Šubrt, J. (ed.), *Aktér, instituce, společnost : sborník k 65. narozeninám prof. PhDr. Miloslava Petruska, CSc.* Praha: Karolinum.

Strmiska, Z. 1996 „Hodnota“. Pp. 375-377 in *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.